

14. yüzyıldan Bugüne Türkiye Türkçesinde Toprak Ölçümü

Measurement for Land in Turkish from 14th. Century to Date

Sevim Yılmaz Önder*

Özet:

14. yüzyıldan bugüne Türkiye Türkçesinde toprak ölçümü makalesinde, söz konusu yüzyıllarda Türkiye Türkçesinde yazılmış eserlerde *arazi, yer, toprak, hak, yol* vb. kelimeler tarandı. Tarama sonucu elde edilen kelimelerin analizi yapıldığında toprağın hacim, uzunluk, ağırlık ve alan bakımından ölçüldüğü görüldü. Alan ölçülerinin yoğunlaştığı bu çalışmada gerek hacim, gerek uzunluk gerekse ağırlık ölçülerinin alanı ifade etmek için kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle *kile, müd* gibi ağırlık ölçülerinin, alan ölçüleri yerine, kullanıldığı örneklerde kast edilen kabın aldığı miktar kadar tohumun ekilebildiği toprak parçasını anlatmak için kullanılmaktadır. Etimoloji, açıklama ve örnek cümlelerle sunulmuştur. Bugüne kadar toprak ölçümü üzerine yapılmış ayrı bir çalışma olmaması nedeniyle elinizdeki makale bundan sonraki çalışmalar için bir başlangıç olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toprak, ölçüm, Türkiye Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, alan ölçüsü, hacim ölçüsü, ağırlık ölçüsü

Abstract:

In the article of Land Measurement in Turkish in Turkey from 14th. Century to Date, Works that were written in Turkish in Turkey from 14th. Century to Date, were scanned and sentences that consist words of measurement with *arazi, yer, toprak, hak, yol*, were collected. After analyzing these words, it was noted all units (length, area, volume and weight) of measurement system in Turkish could be used for land measurement. It was seen that especially weight measures in Ottoman Empire such as *kile* or *müd*, were used for land measurement with the meaning of quantity of seed that is enough to cultivate the soil that its

* Dr. Sevim Yılmaz Önder, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı.
E.posta: sevim.yilmazonder@gmail.com

measurement was known by the society. Results of this search were presented with its etymology, explanation and examples of sentences. Since we could not find any work that was written about land measurement, this article can be respected as the beginning for it.

Key words: area, land measurement, Turkish, Ottoman Turkish, length, area, volume, weight

Giriş

Türkiye Türkçesinde genel anlamda ölçülerle ilgili yazılmış birçok makale bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak ilk çalışma, 1980'lerinde başında Orhan Şaik Gökyay'ın *Halk Ağzlarında Ölçü Kavramı*¹ adlı makalesidir. Gökyay'ın makalesinden faydalanarak hazırlanmış olduğumuz *Anadolu Ağzlarında Miktar İfadesi* adlı makalede ağız araştırmalarında ölçü konusu genişçe ele alınmıştır. Osmanlı Türkçesinde ise, -Halil İncılık başta olmak üzere- genellikle tarihçilerin Osmanlı vesikalarından topladıkları verilere dayandırarak hazırladıkları makaleler önemli yer tutar. Bunlara, Halil İncılık'ın 1980'lerin başında hazırladığı *Introduction to Ottoman Meteorology* ve *Yük (himl) in Ottoman Silk Trade, Mining and Agriculture* adlı makaleleri örnek olarak verilebilir.² Bu ve buna benzer diğer makalelerde ölçü kavramı ya genel olarak incelemiş ya da *yük* vb. sadece bir ölçü üzerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlılarda toprak sistemi, düzenlemeleri veya kanunları hakkında yapılmış çalışmalarda verilmiş kısa açıklamaları saymazsak, sadece toprakla ilgili ölçüler hakkında yazılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Elinizdeki çalışmanın kapsamı, başlangıcı genellikle 14. yüzyıl olarak bilinen Türkiye Türkçesinde yazılmış sözlük, gramer ve edebi metinlerdir. Söz konusu eserlerde "toprak" anlamında kullanılabilecek olduğu düşünülen *arazi, yer, toprak, hak, yol* vb. kelimeler tarandı. Bu kelimelerle kullanılan ölçü birimleri hacim, uzunluk, alan vb. özelliklerine bakılmaksızın derlendi. Bu sözcükler üzerinde yapılan incelemeyi, etimoloji, açıklama ve örnek cümlelerin olduğu küçük sözlük takip etmektedir. Çalışmanın belli bir sürede bitirilmesi sebebiyle örnek bulunamamış maddelerde ise sadece etimoloji ve açıklama ile yetinilmek zorunda kalındı.

¹ Orhan Şaik Gökyay, "Halk Ağzlarında Ölçü Birimleri", *Türk Folkloru Araştırmaları*, İstanbul 1981, s. 41-58.

² Halil İncılık, "Introduction to Ottoman Meteorology" *Turcica*, Paris 1983, s. 311-156. Halil İncılık "Yük (Himl) in the Ottoman silk trade, mining and agriculture" *Turcica*, XVI, Paris 1984, s. 131-56.

İnceleme

Türkiye Türkçesinde Toprak Ölçümü

Toprak ölçümü ile kelimelerin derlenmesi ve incelenmesi sonucunda, elde edilen kelimelerin *belirlilik/belirsizlik*, *bölgesel değişiklik*, *dönemsel değişiklik* ve *işlevsel değişiklik* olmak üzere dört temel özelliği olduğu görüldü:

Belirlilik/belirsizlik: Toprak ile ilgili ölçüler, belirli ve belirsiz ifade olmak üzere iki anlamda kullanılmıştır. *Bir miktar* ve *cüzi* gibi sınırları belirsiz olan ölçülerin yanı sıra *metre kare* gibi sınırları belli olan ölçülerin varlığı da tespit edildi. Bunun gibi iki ayrı türün yanı sıra aynı ölçünün hem belirli hem de belirsiz anlamda kullanılması da mümkündür. Örneğin *adım*.

Bölgesel değişiklik: Belirli ölçülerin bir diğer özelliği de he ne kadar sınırları tespit edilmiş olsa da bazı bölgesel değişiklikler göstermektedir. Bu farklılıkları sebebiyle, ölçüler kanunnamelerde kullanıldıkları yere göre adlandırılmaktadır, bk. *Eski İstanbul Dönümü*, *dönüm* maddesi.

Dönemsel değişiklik: Sınırları belli olan ölçü sözlerinin bir kısmı döneme göre farklılıklar göstermektedir. Dönem değiştikçe ağırlık biriminden alan ölçüsü ifadesine geçebilir ya da ölçünün bizzat kendisinde farklılıklar görülebilir, bk. *cerib* maddesi.

İşlevsel değişiklik: Toprağın hangi amaçla kullanıldığı sorusuna verilen cevaba göre ölçü biriminde adlandırılmasında ve ifade ettiği ölçüde bir takım değişiklikler görülmektedir, bk. *dönüm* maddesi *bağ dönümü*

Elde edilen verilerin incelemesi sonucu toprağın *uzunluk*, *hacim* ve *alan* bakımından ölçümünün yapıldığı görülür:

1. Uzunluk ölçümü

Toprağın uzunluğunun ölçümü bedensel öğelerin yanı sıra sınırları kesin olan ölçü birimleri ile de ölçüm yapıldığı görülmektedir.

a. Bedensel öğeler ile:

Bedenin parçalarını oluşturan *ayak* ve buna bağlı olarak *adım*, *kariş* vb. ölçme yolu pratik olması nedeniyle Türkiye Türkçesinin ilk metinlerinden bugüne kadar olan metinlerde örnekler görüldü. Bu sözler her ne kadar kişiden kişiye göre değişse de ortalama olarak belli bir miktarı anlatmaktadır, bk. *adım* maddesine.

b. Ölçü sözleri ile:

Özellikle modern dönemlerde kullanılan ölçü sözleri, her zaman aynı anlama gelir hatta bölgeden bölgeye değişiklik göstermez ve bu ölçüm sözleri bedeninin herhangi bir bölgesine benzetilmez, bk. *santimetre*.

2. Hacim ölçümü

Çok fazla örneğine rastlanmamakla beraber toprağın hacminin de ölçüldüğü görülmektedir. Bu ölçüler genellikle “az, çok az” anlamında hacmi ifade ederken kimi zaman da alan ölçmede kullanılır, bk. *avuç*.

3. Alan ölçümü

Türkiye Türkçesi metinleri alan ölçümü konusunda oldukça zengin veriler sunmaktadır. Türkçe birçok kelimenin yanı sıra Arapça, Farsça, Yunanca gibi kültürel ilişkide bulunduğu diğer dillerden alınan ödünç ölçü sözleri bulunmaktadır.

a. Alan ölçüleri ile:

Osmanlı döneminde toprakla ilgili alan ölçümlerinde toprağın cinsinin yani kalitesinin resmi olarak derecelendirildiği ve buna göre toprağın fiyatının belirlendiği görülmüştür. Özellikle vergi toplanırken *alâ* “iyi” *evsat*, “orta” ve *ednâ* “kötü” olmak üzere üç kategoride aynı ölçünün değerlendirilmesi söz konusudur, bk. *dönüm*.

Toprağın kullanım amacına göre ölçü biriminin adlandırılmasında ve ifade ettiği ölçüde bir takım değişiklikler görülmektedir, bk. *dönüm* maddesi *bağ dönümü*.

b. Ağırlık ölçüleri ile:

Özellikle Osmanlı döneminde çok görülen bu alan ölçümü yönteminde tohumun tartıldığı kap ve söz konusu miktardaki tohumun ekileceği tahmini alanı ifade edilmektedir, bk. *batman*.

c. Uzunluk ölçüleri ile:

Osmanlı döneminde görülen bu yöntemde her ne kadar uzunluk terimi kullanılsa da kast edilen bu uzunluk ölçüsünün kareli halidir, bk. *arşın* “arşın kare”.

d. Hacim ölçüsü ile

Belirsiz anlam ifade eden ve hacim bildiren sözcükler aynı zamanda alan ölçümünde “çok az” toprağı ifade etmekte de kullanılmaktadır, bk. *avuç* maddesi, *bir avuç toprak* “birkaç metre kare toprak parçası”.

Toprak Ölçümü Birimleri

‘*addān* <A. ‘*addān* “Şam’da kullanılan bir arazi ölçüsü; akar su ile bir gün bir gecede sulanabilen miktarda olan toprak parçası ?” ‘*addān* krş. Tietze 98. *Ba ‘zı yèrlerde bir aķar şunıñ yolını münsed édüp bir aķacak yèr vaz’ édüp bir gün bir gece aķup ne miķdār yèr suvarırsa ol ķadar yère bir ‘addān dèrler.* (Barkan 1943 [955/1548], 220)

adım/ adım <T. *adım* “her bir ayak atışında alınan mesafe” Yılmaz Önder, 323. *Müvekkel kıldı aña elli hādım/ Ki gitmezlerdi ķapudan bir adım* (Şeyhoğlu Mustafa, 369);

Birkaç adım o yanı gömiler. (Gülensoy 1994, 48) **adım aharu:** *Bir zaħm eyle urur ki başı gövdesinden yigirmi adım aharu düşer.* (Ferec 332/13) **adım yër:** *Yedi adım yër gëriisine aħdarıldı.* (Battalnâme, 420); *Ƙırk adım yër perrân oldu.* (Dânişmendnâme, 111); *Dönüm dahı ‘alâ mâ-hüve’l- ma ‘rûf orta adım ile tûlen ve ‘arzan kırk adım yërdir.* (Barkan 1943 [955/1548], 25) **adım geri:** *Üç adım geri gider.* (Seyidoğlu 1975, 376)

adım bk. *adım*

ağaç <T. ağaç “bir saat sürecek mesafede bulunan” ağaç ile ölçü birimi arasındaki ilişkiyi tespit etmek güçtür, ayrıca bk. Clauson 1972, **iğaç** maddesi. **ağaç yër:** *Kāfirler yedi ağaç yër karşı geldiler.* (Dede Korkut, 188) Krş. ağaç “(meyve için) bir ağacı dolduracak miktarda olan” Yılmaz-Önder, 323.

aloy <? “bir günde sürülen tarla miktarı” DS 229, Yılmaz-Önder, 324.

ambal/ ımbıl/ imbal/ ombul/ ömbül <Yun. *amboli* “bağ bölümü, evlek” Tietze 2002, 163. **ambal bağ:** *iki ambal bağ* DS 238, Yılmaz-Önder, 324.

anbar <Fa. *anbār/ ambār* “yapılarda 1m³ alımında hacim ölçüsü” Gökyay 1981, 46; Yılmaz-Önder, 324.

andal/ andan/ andol <? “bahçe, bağ ve bostanda sulamayı kolaylaştırmak için toprağın eğimine göre ayrılmış parçalar, evlek, maşala” DS 257, Yılmaz-Önder, 324.

andan bk. *andal*

andol bk. *andal*

ar <Fr. *are* “100 m² yüzeyinde ölçü birimi” Kubbealtı 151.

arpa boy <T. *arpa boyu* “bir arpa tanesi kadar küçük miktarda” Yılmaz-Önder, 327. **arpa boy uzunluk yër** *Bakdım arpa boy uzunluk yir gitmişiz.* (Korkmaz 1956, 15)

arşın/ arşun/ erşin/ āşın <T. *arşın* “duvarcı veya mimar arşunu= 0.758m. çarşı arşunu=8 rub‘ = 16 gireh = 0.680m. veya 68.579 cm.” İnalçık 2000, 441; Yılmaz-Önder, 324. Ayrıca bk. Pakalın I, 573, **evlek** ve **dönüm** maddesi. **arşun yër:** *‘Ākıbet bir arşun yër mülkidür.* (Āşıkpaşazâde, 430); *Maħall-i mezkûruñ cenûb-i şarkî cihetinde otuz arşun kadar bir yerin muħaddem taħarrî olunmuş olduğunu gördük.* (Kağıthane, 133)

arşun bk. *arşın*

āşın bk. *arşın*

auç bk. *avuç*

auş bk. *avuç*

aviç bk. *avuç*

avoç bk. *avuç*

avuc bk. *avuç*

avuç/ avoç/ avuc/ avuş/ avıç/ auç/ auş/ oyuç/ övüç/ öyüç <T. *avuç* “bir avuç içine alacak miktarda olan; azıcık, bir parça” Yılmaz-Önder, 325. **avuç hâk:** ‘*Akl ü fehm ü bilü kamu idrâk/ Êşigünde degül bir avuç hâk* (Elvan Çelebi, 3) **avuç toprağ** *Cihân toprağdur imdi olmasun yel/ Ümîdini bir avuş toprağın bil* (Şeyhoğlu Mustafa, 257); *Bir avuç toprağından bana vèribi, gözüme çekeyim.* (Battalnâme, 445); *Yel ağaçdan indürmeye yaprağı/ Şavurmaya hem bir avuç toprağı* (Süheyl 200) **bir avuç toprağ:** *Üş dönüm yire şonuğ gibi bi kile gadar toğmunan iki avuç toprağ gatariğ.* (Korkmaz 1963 I, 1966); *Buradan bir avuç toprak alıp döneyim.* (Seyidoğlu 1975, 191)

avuş bk. *avuç*

ayağ bk. *ayak*

ayak <T. *ayak* “bir ayağın sığacağı kadar” **ayak:** *Divaruğ kalınlığını elli üç ayak şayduk.* (Oruç Bey, 198) **ayak ayak ölç-:** *Bes evmek ile almaz kimse menzil/ Ki ayak ayak ölçer yolu mahmil* (Şeyhoğlu Mustafa, 2824) **ayaklık** “bir ayağın sığacağı ölçüde” (Yılmaz-Önder, 325) **ayağlıh yèr** *Urus düveli olan olan hökümata bir ayağlıh yèr vermem.* (Caferoğlu 1942 I, 201)

ayaklık bk. *ayak*

ayar <Ar. ‘*iyār* “bir tahıl ölçüsü” DS 407, Tietze 2002, 235. *Şuracığa bir ayar fasulye ekebildik değil mi?* (S Kocagöz 1946, 62)

aylıh bk. *aylık*

aylık/ aylıh/ ayluh <T. *aylık* “30 günlük sürede kat edilen” Yılmaz Önder, 325. **aylık yol:** *Böyle olmasa beni bir aylık yoldan bunda getürmezidi.* (Ferec 397); *İki aylık yolda ve dahı dūr/ Re ‘āyānuğ işi ola bī fütūr* (Yazıcızâde, 248b); *Benim memleketiñ buraya üç aylık yoldur.* (Rasanen 1936 III, 26); *Alti ayluh yola getdi.* (Gülensoy 1994, 150)

ayluh bk. *aylık*

bâğ dönümi bk. *dönüm*

barmak bk. *parmak*

barn <İng. *barn* “Çekirdek fiziğinde bir atomun etkin kesitinin hesabında kullanılan 10^{-24} cm² değerindeki yüzey birimi” Çağbayır 2007, 472.

batman <Fa. *vaznān* <A. *vazn* Rasanen Tietze 2002, 294. “(yerine göre değişiklik gösteren bir ağırlık ölçü birimi) 11,5 kg; 9 okka; 6 okka; Türklerde ve Türkler ile münasebette bulunan diğer kavimlerde ağırlık, kap ve ekilen tohum veya alınan mahsule nispetle tayin edilen tarla ölçüsü” Pakalın I, 177; Yılmaz-Önder, 326.

binalık <A. *binā*’ + *-lık* “bir yapının kaplayacağı miktarda” Yılmaz-Önder, 327. **binalık yer** *Çarşıdan bir binalık yer alıyor.* (Tuğrul 1969, 283).

bütün çiftlik bk. *çiftlik*

cerib/ cirib <Ar. *cerīb* Tietze 2002, 431. “eski bir tarla ölçüsü” Hinz 1955, 65–66. **cerib** (Kamus), 60 kadem kareden ibaret alan ölçüsü, 1000 arşın kareye eşit alan ölçüsü; hububat ölçmekte kullanılan kenarları 60 arşın olan dördül (murabba) bir kabın ölçüsü; bir cerib dolusu tohum ekilebilen arazi; bu ölçü devrine ve yerine göre değişir; eni ve boyu 60’ar zira, 3600 zira². (1 zira = 7 kabza = 4 parmak)” Pakalın I, 280-281, 294. *Bir bahşı a lādur ki beher cerībi dörder ve beşer kīle ve bir bahşı dahı evsaṭ ikişer ve ikişer buçuḳ ve bir bahşı dahı ednā birer ve birer buçuḳ kīle maḥşūl olmak üzre ...* (Barkan 1943 [955/1548], 334); *Kütüb-i şer’iyede muşarrah olan her yēdi kabza bir zira’ olup altmış zirā’ tūlen ve altmış zirā’ arzen bir cerīb olmak üzere bāḡ ve bāḡçeleri mişāḥa olunup...* (Barkan 1943 [955/1548], 352) **cerīb bāḡ**: *Her bir cerīb bāḡ ve yāhūd bāḡçeden on dirhem-i şer’ vaz’ olunup ziyāde ve noḳsān taleb olunmaz.* (Barkan 1943 [955/1548], 35).

cirib bk. *cerib*

cünnüh bk. *günlük*

cüz’i <Ar. *cüz’i* “az, çok az” *Defter-i atīḳde beş on dönüm miḳdārı cüz’i yēre mutaşarrıf caba bennākler kendi, taleblerile ekinlü kayd olunup...* (Barkan 1943 [955/1548], 35)

çalım <T. *çalım* “evlek, dönümün bir parçası” DS, 1055; Yılmaz-Önder, 328.

çapalık <İt. *zappa* + T. *-lık* Tietze 2002, 184. “bir günde çapalanacak miktarda olan; bir dönüm ?” **çapalık bāḡ**: *Bir çapalık bāḡı bir dönüm miḳdārı olmakla her dönüme yigirmi dörder akçe hisābıyla bir çapalık bāḡa on iki akçe bedel-i öşür bağlanmıştır.* (Barkan 1943 [955/1548], 328).

çāryek bk. *çeyrek*

çeyrek/ çāryek <F. *çāryek* “0.25 arşun=17cm.” İnalçık 2000, 441. **çeyrek mesafe** *Bir çeyrek mesāfetinde ve ‘aynı cihetinde kā’in Kirazlı mevḳi’inde miḳdār-ı kāfi şuyun cereyān etmekte olduğu görüldüğü...* (Kağıthane, 177).

çıkım <T. *çıkım* “tarla sürülürken, çapalanırken veya ekin biçilirken 1,5-2 m. genişliğinde ayrılmış bölümlerin her biri” DS, 1167; Yılmaz-Önder, 329.

çift/ çiftlik “(raiyyet için) bir köyde hane halkı için olan ve büyüklüğü 60-150 dönüm arasında değişen arazi; 2-4 müdlük tohumluk arazi; Bursa’da 12 müdlük toprak” İnalçık 2000,442; “arazi mahalline ve toprağın yetiştirme kabiliyetine göre değişmek suretiyle, âlâ yerden 60-80, orta halli yerden 80-100, kıraç yerden 100-150 dönüm (1 dönüm eni ve boyu 40’ar adım olan alan ölçüsü); bir çift öküzün iş hacmine sahip alan ölçüsü” Barkan 1943 [955/1548]; Pakalın I, 364. **çiftlik yēr** *Ki bir çiftlik yēr ü bir tarla hem / Bulınmazdı ḥāricde ol*

lā-cerem (Yazıcızâde, 182b) *Hâş yerden yetmiş-seksen dönüm ve mutavaşşitu'l-hâl yerden yüz dönüm ve ednâ yerden yüz otuz ve yüz elli dönüm yer bir çiftlik i'tibâr olunur.* (Barkan 1943 [955/1548], 2) **tamâm çift:** *Tamâm çiftten otuz üç akçe nîm çiftten on altı buçuk akçe... alınur.* (Barkan 1943 [955/1548], 6) *Tamâm çiftten otuz üç akçe nîm çiftten on altı buçuk akçe... alınur.* (Barkan 1943 [955/1548], 6) **bütün çiftlik:** *Bütünlük çiftlik a'lâ yerden yerden altmış dönüm ve evşât yerden seksen ve doğsan dönüm ve ednâ yerden yüz ve yüz yirmi dönüm demişlerdi.* (Barkan 1943 [955/1548], 47) **nîm çift:** “çiftlik ölçüsünün yarısı”. *Tamâm çift veya nîm çift zemîn tapuya alup zirâ'at ederse kanûn üzere resm-i çift vère.* (Barkan 1943 [955/1548], 47) **yarım çiftlik** “çiftlik ölçüsünün yarısı”.

çiftlik bk. **çift**

çubuk <T. *çubuk* “dönüm aksamından 3,5 zira itibar olunan alan ölçüsü; 1 dönüm=100 çubuk şatrancı (1 çubuk =12,5 arşın şatrancı; 10 çubuk = 1 nişan” Pakalın I, 383 ayrıca bk. **dönüm** maddesi Pakalın I, 476.

dekametre kare <Fr. *décamètre carré* “eni ve uzunluğu 10 metre olan yüzey ölçüsü” dekametre için bk. Kubbealtı, 654.

dekar < Fr. *décare* “1000 m² arazi ölçü birimi” Tietze 2002, 580. *Bizim üç dekarlık yerimiz de, çiftliğin ortasında sıkışıp kalmıştı.* (M. Başaran 1992, 289).

desimetre kare <Fr. *décimètre carré* “eni ve uzunluğu metrenin onda biri kadar olan alan” *desimetre* için bk. Kubbealtı, 682.

dilme <T. *dilme* “küçük toprak parçası; tarlanın bir parçası; toprak yığını” *bir dilme yer* DS, 1497; Yılmaz-Önder, 332.

donum bk. **dönüm**

dölöm bk. **dönüm**

dölüm bk. **dönüm**

dönek <T. *dönek* “eni ve boyu 40'ar arşın olan toprak parçası; dönüm” Yılmaz-Önder, 332. Krş. **dönüm**.

dönüm/ dölüm/ dölöm/ donum <T. *dönüm* “919 m² (Parlatır, 362); **dönüm**= Her kenarı 40 arşın olmak üzere sathı, 1600 mimar arşını olan yere; Eski İstanbul dönümü = her kenarı 35 zira-ı mimari olan bir murabba” Pakalın I, 475; Bu murabba'ın her kenarı 10 çubuk ve 1 çubuk = 3,5 zira sayılır. 10 çubuk = 1 nişan. 1 dönüm = 100 çubuk şatrancı. Her çubuk 12, 25 arşın şatrancı. İstanbul'dan uzak yerlerde 1 dönüm = 45 zira kenarlı 1 şatranç. Son zamanlarda 40 adım = 1 murabba'. Dönüm = 4 bölüm = 4 evlek. Toprak Kanuna göre 1000m²” Pakalın I, 476; ayrıca bk. **evlek** maddesi Pakalın I, 573) **standart dönüm** “4 evlek=10 nişan=100 çubuk=1600 arşın kare=919.30 m² (Cumhuriyet dönemi= 1000 m²”

İnalcık 2000, 442; AA “1000 m²” Yılmaz-Önder, 332. **dölüm** ‘dönüm (tarla ölçüsü)’ DS 1579, R. Dankoff 1991 s. 33. *İki dönüme iki akçe resim alınur.* (Barkan 1943 [955/1548], 2) **dönüm kadar arazi** *Yüz dönüm kadar ‘arâziniñ esmân-ı hâşılısıyla Emlāk-ı Hâkâniye’ye ilâveten münâsib akar iştirâ’ olmak...* (Kağıthane, 445) **dönüm yêr:** *Bi dönüm yer vâ, süreyin gelen.* (Caferoğlu 1940 I, 107) **dönüm ekin:** *Hep o topraksızlık dâil mi belimizi büken? 50 dölüm ekinimiz var yekun.* (M. Makal 1950 s. 49). Krş. Bulg. **dulyum**, Boşnak. **dulum**, Sırp. **duylum. bāğ dönümi:** *Bāğ dönümile dönümden dönüme ā’lâsı on, ednâsı beş akçedir.* (Barkan 1943 [955/1548], 25)

erlik <T. *erlik* “Bir kişinin işleyeceği miktarda toprak; 50 okka pirinç tohumu ekmek için gerekli toprak ya da 2.5 dönüm yüzey alanı; bu terim özellikle bağların pirinç tarlalarının ve bahçelerin ölçümünde kullanıldı” İnalcık 2000, 442.

erşin bk. *arşın*

evleg bk. *evlek*

evleh bk. *evlek*

evlek/ evleg/ evleh/ hevlek/ öylek <Yun. *avláki* “tarlanın öküzle bir günde işlenen bölümü; bağ ve bahçe ölçümü için = 0.25 dönüm (400 arşın kare veya 254.8 metre kare dolaylarında)” İnalcık 2000,442; “1 evlek= 40 arşın boy, 40 arşın boy ve 1600 arşın veya 900 metre murabba’ı tutan dönümün dörtte biri; tarla ve bostanlarda beher dönümü dörde bölüp sabanla derince kazılmış harkların ayırdığı kısma verilen ad” Pakalın I, 573; ayrıca bk. Pakalın I, 476, **dönüm** maddesi; “tarla veya bahçenin sulanacak en ufak dilimi; ekilecek tarlada 3-4 metre genişliğinde ayrılmış parçalar” DS 2351; Yılmaz-Önder, 333.

eynel/ eğner/ enel <T. *eğne-r* ? “sürülecek tarlanın belirli kimselere ayrılan kısım ya da parçaları” DS 1825, Yılmaz-Önder, 334.

fedan bk. *feddan*

feddan/ fedan <Ar. *faddān* “aslında ‘tarlayı süren bir çift öküz ve bir çift öküzün bir günde sürdüğü tarla miktarı” Kubbealtı 929, krş. **öküzlük**; “Mısır’da kullanılan tarla ölçüsü (4000–6000 m²)” Tietze 2009, *feddan* maddesi. “fedan = ~ 1,1 acre; önceki zamanlarda 1 acre’dan eksik (1 acre 4 dönüm); 1 feddan = 333 1/3 murabba kasaba sahası olup 24 kırat’a bölünmüştü. Daha önce 24 kabza iken sonra 22 kabza kabul edildi Mısır’ın Fransızlar tarafından istilas sırasında 3 türlü **feddan** kullanıldı.” ayrıntılar için bk. Pakalın I, 596. *Anların gibi yerlerin her feddān-ı ‘arzına onar akça alınur.* (Barkan 1943 [955/1548] s. 221); *İstanbul’un en işlek yerinde kışla gibi hanlar, hamamlar, apartımanlar, Mısırdaki feddanlar, çiftlikler, Suriye’de bağlar, bahçeler ve bütün bu emlâkin vâridatı Saniye*

Hanumefendinin kasalarına altın akıtıyordu. (R.C. Ulunay 1941, 119) **feddān yēr:** *Her on iki feddān yēr on iki yazıla.* (Barkan 1943 [955/1548], 374)

fersāh <Ar. *fersāh* <F. *ferseng* “7500 arşun=5685 m.” İnalçık 2000,443; “takriben 5 kilometrelik uzaklık” Tietze 2009, 48. **fersah ırak:** *Şahrāya çıkdılar, iki üç fersāh Nişābūr’dan ırak gitdiler.* (Ferec, 264-10) Krş. **ferseng.**

ferseng <F. *ferseng* “eski bir mesafe ölçüsü” Tietze 2009, 48. **ferseng:** *Dimek işlemek katında neng ola /Bundan aña elli biñ ferseng ola* (Gülşehrî, 129); *Altmış ferseng kovdı.* (Battalnâme, 600) **ferseng yēr:** *Bir resül vëribidi, ve iki ferseng yēr gönderü çıkdı.* (Ferec 419/11) **ferseng yol:** *Ben varacağum pādeşāh, Çin’den yüz ferseng yoldadur.* (Ferec 391/19); *Çünkü gördüm yavlağ ırağ ıdı ol/ Şandugumdan bunça biñ ferseng yol* (Gülşehrî, 123) Krş. **fersāh.**

garıh bk. **karık**

garık bk. **karık**

garış bk. **kariş**

garuş bk. **kariş**

gedik <T. *git-(i)k* ? “300 dekarlık alan” DS 1966; Yılmaz-Önder, 334.

göç <T. *göç* “merhale, bir günde kat edilen mesafe” Tietze 2009, 166. *Bir kaç köçden sonra ol hudūda erişdi.* (Yazıcızâde, 107b); *Bir niçe göç kim göçdiler, yürüdiler...* (Âşıkpaşazâde, 452).

gunnük bk. **günlük**

günlük bk. **günlük**

günlük/ gunnük/ cünnüh <T. *günlük* “24 saat içerisinde kat edilen mesafe kadar uzaklıkta olan” Yılmaz-Önder, 336. **günlük yēr** *Bir niçe günlük yerler.* (Âşıkpaşazâde, 422); *Ve yılda iki kerret ulu av ederdi. Şöyle ki on beş günlük miqdārı yerleri sürerlerdi.* (Yazıcızâde, 165b); **cünnüh yer** *Gırh cünnüh de yiyeceh yeri olsun.* (Seyidoğlu 1975, 365) **günlük yol:** *Şāh-ı Yemen tamāmet leşkerile üç günlük yol gönderü çıkdılar.* (Ferec 551/20); *Bir kaç günlük yol anaru kaçar.* (Âşıkpaşazâde, 401) *Bir kaç günlük yol vedā’ resmi-çün bile vardılar.* (Yazıcızâde, 84b); *Kāşıd on (8) günlük yolu iki gün iki gecede kaṭ’ etdi.* (Yazıcızâde, 242b)

hahlık <A. *hakk* “12 okka tohumun ekildiği arazi parçası” DS 2255, Yılmaz-Önder, 336.

hanelik/ hanelük/ haneluğ <F. *hāne* + T. *-lik* “bir ailenin yaşabileceği bir evin kaplayacağı miktarda arazi” Yılmaz-Önder, 336. **haneluğ çevürme:** *İki yüz haneluğ çevürme.* (Gemalmaz 1978 II, 240)

haşırılık <A. *haşır* + T. *-lık* “sazdan örülmüş yer örtüsü boyutunda” Yılmaz-Önder, 337; Tietze 2009, *haşır* maddesi. **hasırlık yer**: *Azat buzat cennetden bana bir hasırlık yer uzat.* (Aksoy 1945 II, 40)

haṭve <Ar. *ḥaṭve* “adım” Kubbealtı, 1209. *Dönüm daḥı ṭülen ve ‘arzan kırk hatvedir.* (Barkan 1943 [955/1548], 8). **ḥaṭve yêr** *Dönüm daḥı ḥatevat-ı müte ‘arefe ile kırk ḥaṭve yerdir.* (Barkan 1943 [955/1548], 2).

hektar <Fr. *hectare* “10.000 metrekareye eşit olan alan ölçüsü, 100 ar” Çağbayır 2007, 1926.

hektometrekare <Fr. *hectomètre carré* “eni ve boyu metrenin yüz katına eşit alan ölçüsü” *hekmotre* için bk. Kubbealtı, 1236.

hevlek bk. *evlek*

ımbıl bk. *ambal*

ımbal bk. *ambal*

kabza <Ar. *qabza* “yumulmuş dört parmak uzunluğunda, yaklaşık 9 santim uzunluğunda” Kubbealtı 1499. *Kütüb-i şer ‘iyede muşarraḥ olan her yêdi qabza bir zira ‘ olup altmış zirā ‘ ṭülen ve altmış zirā ‘ ‘arzen bir cerib olmak üzere...* (Barkan 1943 [955/1548], 352) Krş. **qabza** maddesi Pakalın II, 294.

qâdem <Ar. *qâdem* “adım; bir ayağın sığabileceği miktarda” Yılmaz-Önder, 338. *İndi mağaraya girdi, bir iki qâdem yürüdi.* (Battalnâme, 339) Krş. *adım*.

karaf <? “bahçede ayrılmış bölümlerden her biri, evlek” DS 2642; Yılmaz-Önder, 338.

karık/ garık/ gariḥ <T. *kar-ık* ? “(tarla için) tarh, bölüm” Yılmaz-Önder, 338.

karış/ kariş/ gariş/ garuş <T. *karış* “elin en gergin şeklinde baş parmak ile serçe parmak arasındaki uzaklık; az, çok az” Yılmaz-Önder, 338. **karış ilerü**: *İlerü geçemezvenin bir kariş/ Beni ko vü Ḥaḥ nūrına var kariş* (Süheyl 203) **karış yêr**: *Deryā-yı Hind’de bir kariş görmediği yêr yoğıdı.* (Ferec 595/6); *Ne andan bir kariş yêr var nihānī/ Ne yêrde gökde şābitdür mekānı* (Şeyhoğlu Mustafa, 34) **karış toprak**: *Kafasını iki kariş toprā soḥdu.* (Caferoğlu 1944, 17) **karış kariş yêr**: *Ḳamu yêri kariş kariş mīl mīl/ Ne deḡlü durur aḡlaram eyle bil* (Süheyl 490).

karış bk. *karış*

kaşaba/kaşabalık <Ar. *kaşaba* “bir kasabanın kaplayacağı miktardaki arazi ?” bk. *fedan* maddesi Pakalın II, 596.

kasabalık bk. *kasaba*

kat <T. *kat* “kat, tabaka” **kat y r:** *Yedi kat y r, yedi kat g k, yedi g n/ Yedi iklim ki ya ‘n  rub ‘-i mesk n* ( eyhoğlu Mustafa, 37) **kat handağ:** *İki, kat handağ kim vardur...* (Oruç Bey, 202) **kat y r:** *Yedi kat g k y re in p ve yedi kat yerler hav ya atilup p re p re oldu.* (Oruç Bey, 173).

kavuŐturma <T. *kavuŐ-tur-ma* “evleğin yarısı” DS 2694; Yılmaz- nder, 340.

keseg bk. **kesek**

kesek/ kessek/ keseg <T. *kes-ek* “(toprak için) iri parđa, b l k” Yılmaz- nder, 341. *Bu cev zleri d Ő rmeg-için bir keseg aldım.* (Caferoğlu 1945, 37).

kesim <T. *kes-im* “4 d n ml k toprak parđası” DS 2764-65; Yılmaz- nder, 341.

kessek bk. **kesek**

kit ‘a <Ar. *kit  ‘a* “parđa, tane” **kit ‘a tarla:** *Muğarrir-i vil yet bir ve iki kit ‘a tarla ve b ğ ve b ğgeniğ oŐr ve har cın bize maŐs l kayd eylemiŐdir.* (Barkan 1943 [955/1548], 337) **kit ‘a  iftlik:** *‘Izzet PaŐa ‘nui K ğiğh ne ver sında k  ‘in ma ‘l mu ‘l-đud  bir kit  ‘  iftliginiğ h n-i m zayedesinde Beyt  ‘l-m l m dir  sa ‘adeti  Efendi tarafından iktiz sına g re mu ‘accesine z m ettirilerek...* (Kağithane, 61).

kilelik <A. *keyl* + T. *-lik* “bir kilelik tohumun ekildiği arazi parđası” **kilelik arazi:** *B yezid H n H zretleriniğ vağfindan  c y z kilelik olan ‘ar zi , k ryemiz ah lisiniğ selefleri zam nında akÇe ile iŐtir  olunmuş...* (Kağithane, 69).

kilometre <Fr. *kilom tre* “100 metreye eşit uzunluk  l s ” Kubbealtı 1707. **kilometre huŐ t** 57,500 kilometreye b liğ olan huŐ t-ı h ddiyeniğ h l-i harbden m tevellid.... (Kağithane, 423).

kilometrekare <Fr. *kilom tre carr * “eni ve uzunluğu bir kilometre olan arazi” Kubbealtı 1707.

konak/ konah/ konağ/ g nak/ g onah <T. *konak* “12 saatlik mesafe, bir konaklama yerinden  teki konak yerine kadar” Yılmaz- nder, 343. **konak ger :** *Bizi yağma ve talan kılmasun, bir konak g r sine g c nler...* (Oruç Bey, 152) **konak yer** *Bir konak yer kaldı* ( ŐıkpaŐaz de, 297) **gonak yol** *Bindi arabıya s rd ; bir gonah yol getdi.* (Caferoğlu 1944, 43).

kulağ/ kulac/ gulağ <T. *kulağ* “iki kolun yanlara uzatılması ile oluşan uzunluk” *Handağun  nini on beş kulağdur dediler.* (Oruç Bey, 198)

malaka <? “fersah, bir saatte y r nen mesafe; iki k y arasındaki mesafe” *bir malaka ya ‘ni  c biğ adım* (Evliya  elebi, 195) **malaka yer:** *Beş malaka yerdir ve beş s  ‘at kar bdir.* (Evliya  elebi, 195).

mandal <Ar. *mandal* “evlek” DS 4585; Yılmaz- nder, 345.

maşala bk. *maşara*

maşala bk. *maşara*

maşalama bk. *maşara*

maşara/maşala/ maşalama/ maşala/ maşlama/ maşşalama/ meşere <Erm. *maşaray* “bir kamış hasırlık yer; eni boyu değişebilir aşağı yukarı 1m²; bir dönümün üçte biri; toprağın ekilmek için ayrılmış en küçük parçası, evlek” Dankoff 1995, 104; Yılmaz-Önder, 346. Krş. *haşîrlik*.

maşlama bk. *maşara*

mayşalama bk. *maşara*

medara bk. *metre*

medre <F. *medre* “şarap ve hububat ölçmek için kullanılan 6 okkalık şarap kabı; bu ölçek ile ölçülen miktarda ekinlik yer” bölgeden bölgeye değişen bir ölçüdür” Pakalın II, 436.

menzil <A. *menzil* “iki konak arasındaki uzaklık, bir günlük yol erimi” Yılmaz-Önder, 346. *Yolumuz araya gelmiş durur/ Ki bir menzil arada kalmış durur* (Süheyl 254); *Velî ortada üç menzil çü kaldı/ Beni ta ‘cîl ile şeh bunda şaldı* (Şeyhoğlu Mustafa, 318); *Ve ol aradan iki menzilde mevkib-i hümayün kâmurânlık ve şādumânlık birle Rûzbih yazısında nüzûl êtdi.* (Yazıcızâde, 159a); *Çün sevâhilden bir menzil göçdi, nüvvâb ve ekâbire fermân oldu ki der-bend ağzında tûrup pencik alalar.* (Yazıcızâde, 109a).

merde bk. *metre*

mesker <? “evlek” DS 3172; Yılmaz-Önder, 346.

meşere bk. *maşara*

metire bk. *metre*

metiro bk. *metre*

metiru bk. *metre*

metre/ merde/ medara/ metire/ metiro/ metro/ metiru/ mötüre <Fr. *mètre* “1000 santimetreden oluşan uzunluk ölçüsü” Yılmaz-Önder, 340.

metrekare <Fr. *mètre carré* “eni ve uzunluğu bir metre olan arazi” Kubbealtı 2040.

metro bk. *metre*

miqdâr <Ar. *miqdâr* “kısım, parça; çok fazla olmayan” **miqdâr yêr:** *Qara Tigin bir miqdâr yêr bunları göndürüp...* (Dânişmendnâme, 130); *Bir miqdâr yêr zirâ ‘at êdüp toprak sipâhisine oşür ve resm-i zemîn vèrür.* (Barkan 1943 [955/1548], 12); *Bir miqdâr yêrin ahar kimesneye ya hizmetkârına zirâ ‘at êtdürüp...* (Barkan 1943 [955/1548], 59) **miqdâr zemîn:** *Bir miqdâr zemîn zirâ ‘at êderse... resm-i zemîn alınmaz resm-i bennāk alınur.* (Barkan 1943 [955/1548], 133).

mīl <Fr. *mille* “uzunluğu değişebilen bir uzunluk ölçü birimi” *Aña ol gēce şanki bir yıl idi/ Ne bilür yürüdügi kaç mīl idi* (Süheyl, 389). **mīl yol** *Ol on günde yol aldıdı yüz mīl/ Ki her bir gün anayıdı yüz yıl* (Süheyl, 479) **mīl mīl yēr**: *Ķamu yēri ĳarış ĳarış mīl mīl/ Ne deĳlū durur anıaram eyle bil* (Süheyl 490).

mōtüre bk. *metre*

müdlük <Ar. *mudd* <Lat. Kubbealtı, 2181. "1 müdd tohum ekmek için gerekli toprak; topraĳın verimine göre bir çiftlik'in 1/6, 1/9, 1/12" Pakalın I, **çiftlik** maddesi. **müdlük yēr**: *Bir çiftlik... Bursa müddile on iki müdlük yerdir.* (Barkan 1943 [955/1548], 47).

nīm çift bk. *çift*

ocak <T. *ocak* “bostanlarda her cins sebze için ayrılmış toprak parçası” Yılmaz-Önder, 347. *Pesligenim ocak ocak/ Yollarım kucak kucak* (Caferoĳlu 1940 I, 82)

oĳ atımı <T. *ok atımı* “bir okun gittiĳi uzaklıkta olan” **oĳ atımı yēr**: *Gemiler nēce oĳ atımı yēr gērū sıĳradı.* (Ferec 597/8) Krş. **oĳ menzili, menzil**.

ok menzili <T. *ok* Ar. *menzil* “bir okun gideceĳi mesafede” *İkisi birbirlerine, bir ok menzili kalır kalmaz birbirlerine yaklaştılar.* (Mahir 1973, 36) Krş. **menzil, oĳ atımı**.

ombul bk. *ambal*

oyuĳ bk. *avuĳ*

öküzlük <? *öküz* + T. *-lük* “bir çift öküzün iş hacmine uygun olan *çiftlik* ölçüsünün yarısı” Pakalın I, 364. **öküzlük yēr** *Üzerlerinde muĳayyed olan öküzlük yerleriniñ ba ‘zısı kışlaĳda ve ba ‘zısı yaylaĳda vāki’ olup...* (Barkan 1943 [955/1548], 53) Krş. **çiftlik, nīm çift, yarım çift**.

ömbül bk. *ambal*

övüĳ bk. *avuĳ*

öylek bk. *evlek*

öylelik yol <T. *öĳle+lik yol* “öĳlen saatine kadar alınan yol uzaklıkta olan; yarım günlük uzaklıkta olan” *Öylelik yol miĳdārı yerde kondılar.* (Âşıkpaşazāde, 392).

öyüĳ bk. *avuĳ*

parmaĳ/ barmaĳ <T. *parmak* “bir parmak uzunluĳunda veya kalınlıĳında” Pakalın, 294. **barmaĳ aşıĳa**: *Henüz iki parmaĳ aşıĳa inmemişdi.* (Ferec, 295-13) **barmaĳ ilerü** *Eger bir parmaĳ ilerü varam ben/ Ķanadum ĳapĳara yanmış görem ben* (Şeyhoĳlu Mustafa, 218).

pastav/ pastal/ paso <Bulg. *postāv* Eren 1999, 325. “Standart pastav = 50 arşun = 32.500 m. Akkerman 1500=21 arşun = 13.650 m” İnalçık 2000, 446. Krş. **pastav** “tütün yapraĳı dizisi” DS 3405, Yılmaz-Önder, 349.

rub <Ar. *rub* “1 çarşu arşunun 1/8'i” İnalçık 2000, 447.

santimetre <Fr. *centimètre* “metrenin yüzde biri olan uzunluk birimi” Kubbealtı, 2671.

santimetre kare <Fr. *centimètre carré* “eni ve boyu bir santimetre olan alan ölçüsü” *santimetre* için bk. Kubbealtı, 2671.

say <? “tarla sürerken dar ve uzun evlek” DS 3556-57; Yılmaz-Önder, 351.

sırım <T. *sırı-m* ? “dönümden küçük toprak parçası” DS 3616; Yılmaz-Önder, 352.

tahta <F. *tahta* ? “tarla veya bostanlarda ayrılmış toprak parçası” Yılmaz-Önder, 354.
iki tahta biber, bir tahta patlıcan DS 3803.

takman <? “bahçe ya da tarlalarda ekmek için ayrılan toprak parçası” DS 3810; Yılmaz-Önder, 355.

tamām çift bk. *çift*

tarla/ talla <T. *tarla* “tarım yapılan sınırları belli toprak parçası” Yılmaz-Önder, 355.

tarla bazı: *Ehdim bir tarla bazı.* (Ercilasun 1983, 204). **talla incir:** *Kersi bālarında bi talla incir.* (Korkmaz 1963 I, 199).

tası <? “bir evleklik yer” DS 3837; Yılmaz-Önder, 355.

tir <Erm. *dir* ? “Dankoff 1995, 173. “küçük parçalara ayrılmış toprak parçası, evlek” DS 3936; Yılmaz-Önder, 357.

umac <T. *amaç* ? “ok atımı mesafesi” *Ve öje düşüp gitdiler, ve ulu begler dahı bir umāc mesāfeti miqdāri şāf çekip ve hem- ‘inān olup önce yürürlerdi.* (Yazıcızāde, 159b). Krş. **ok atımı, ok menzili.**

ürdüm <? “tarla bölümü” Yılmaz-Önder, 359. *Tarla üç ürdüme ayrıldı.* DS 4068.

vilayet aşırı <Ar. *vilāyet* T. *aşırı* “bir şehirden diğer bir şehre varıncaya kadar olan uzaklık” Yılmaz-Önder, 359. **vilāyet aşırı yēr:** *Bir vilayet aşırı yerde benim bir kardaşım var.* (Tuğrul 1969, 332)

yarım çiftlik bk. *çift*

yıllık bk. *yıl*

yıllık <T. *yıl* “365 günlük zaman biriminde katedilen” **yıllık yol:** *Bu yerden Resüllāh ravzasına kaç yıllık yoldur, bilür misin?* (Ferec 456/8)

yüz dünya <T. *yüz* (100, sayı sözü) ? F. *dünyā* “çok geniş” (Yılmaz-Önder, 332) *Yüz dünya yer* (Gemalmaz 1978 II, Erzurum, 77).

zerre <Ar. *zerre* “çok az” **zerre toprak:** *Ne kılsun n’eylesün bir zerre toprak/ Bahāri gözler ile üstüme hāk* (Şeyhoğlu Mustafa, 5370) *zerre*, 567.

zira <Ar. *zirā* ‘ “dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü; metre kare?”, ayrıca bk. *zirā* ‘ Pakalın, 476, 1877. *zirā* ‘-i a ‘*şārī*: “metre” *zirā* ‘-i mi ‘*mārī*: “24 dört

parmaktan ibaret uzunluk ölçüsü” Kubbealtı 3509. *Bāğçe ve hānelerin terbi’ân miqdār-ı zirā’ ve sâ’iresini mübeyyin harīta ile bunlar için bi’t-tahmīn konulan kıymetleri hāvī...* (Kağıthane, 83) **zirā’ menzil:** İki yüz zirā’ menzil kat’ eylediği... (Kağıthane, 393) *Kütüb-i şer’iyede muşarrah olan her yēdi kabza bir zira’ olup altmış zirā’ tūlen ve altmış zirā’ ‘arzen bir cerib olmak üzere bāğ ve bāğçeleri mişāha olunup...* (Barkan 1943 [955/1548], 352) **zirā’ yēr:** Şu basan yērlerin sa’y edüp tahzīr olunmaduğ bir zirā’ yēr hālī komayalar. (Barkan 1943 [955/1548], 360)

Sonuç

Toprak ile ilgili ölçüler incelendiğinde toprağın hacmi, uzunluğu ve alanın ölçüldüğü görülmüştür. Bunlar arasında alan ölçüleri bu makalenin yoğunlaştığı kısımdır. Toprağın alanı hesaplanırken çok bilinen alan ölçülerinin yanı sıra aynı durumu ifade etmek için gerek hacim, gerek uzunluk, gerekse ağırlık ölçülerinin de kullanıldığı görülmüştür. Böylesine kapsamlı bir konuda daha yapılacak çok şey olduğu açıktır. Bu çalışma bundan sonrakiler için iyi bir başlangıç olacaktır.

Kısaltmalar

- bk.** : bakınız
Bulg. : Bulgarca
Erm. : Ermenice
F. : Farsça
Fr. : Fransızca
İng. : İngilizce
Krş. : Karşılaştırmamız
Sırp. : Sırpça
Yun. : Yunanca

Kaynaklar

- Ayan Hüseyin, *Hurşîd-nâme*, Erzurum 1979. (=Şeyhoğlu Mustafa)
Ayverdi, İlhan, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005. (=Kubbealtı.)
Barkan 1943 [955/1548], Ömer Lütfi, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları*, İstanbul 1943. (=Barkan 1943 [955/1548])
Başaran Mehmet, *Kalın Mavi Bir Ses*, İstanbul 1992. (=M. Başaran 1992)

- Caferoğlu Ahmet, *Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme I*, İstanbul 1942. (=Caferoğlu 1942 I)
- Clauson, Gerard, *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Turkish*, Oxford 1972. (=Clauson 1972)
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul 2007. (=Çağbayır 2007)
- Dankoff Robert, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*. İstanbul 2004. (=Evliya Çelebi)
- Dedes, Yorgo, *Battalname*, Harvard 1996. (=Battalnâme)
- Demir, Necati, *Danişmend-nâme*, Harvard 1999. (=Dânişmendnâme)
- Dilçin, Cem, *Süheyl ü Nevbahar*, Ankara 1991. (=Süheyl)
- Ercilasun , Ahmet B., *Kars İli Ağızları*, Erzurum 1983. (=Ercilasun 1981)
- Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999. (=Eren 1999)
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara 1989. (=Dede Korkut)
- Erünsal, İsmail-Ahmet Yaşar Ocak, *Menâkıbu'l-Kudsiyye Fî Menâsibi'l-Ünsiyye*, Ankara 1995. (=Elvan Çelebi)
- Gemalmaz, Efrasiyab, *Erzurum İli Ağızları II*, Erzurum 1978. (=Gemalmaz 1978 II)
- Gökyay, Orhan Şaik, “Halk Ağızlarında Ölçü Birimleri” *Türk Folkloru Araştırmaları*, İstanbul 1981, s. 41-58. (=Gökyay 1981)
- Gülensoy, Tuncer-Ahmet Buran, *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Ankara 1994. (=Gülensoy 1994)
- Hinz, Walther, *Islamische Masse und Gewichte ungerechnet ins metrische System*, Leiden 1955. (=Hinz 1955)
- Hüseyin Irmak -Mustafa Çakıcı *Osmanlı Belgelerinde Kağıthane*. İstanbul 2007 (=Kağıthane)
- İnalcık, Halil “Ağırlıklar ve ölçüler” *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, Paris 2000, s. 441-8,
- İnalcık, Halil, “Introduction to Ottoman Metrology”, *Turcica*, XV, 311-48, Paris 1983.
- İnalcık, Halil, “Rice cultivation” *Turcica*, XIV, 69-14, Paris 1982.
- İnalcık, Halil, “Yük (Himl) in the Ottoman silk trade, mining and agriculture” *Turcica*, XVI, 131-56, Paris 1984.
- Kocagöz, Samim, *Sığınak: Hikâyeler*, İstanbul 1946. (=S. Kocagöz 1946)
- Korkmaz, Zeynep, *Güney-Batı Anadolu Ağızları, (Ses Bilgisi)*, Ankara 1956.
- Korkmaz, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları I*, Ankara 1963.
- Makal, Mahmut, *Bizim Köy*, İstanbul 1950. (=M. Makal 1950)
- Öztürk, Necdet, *Oruç Beğ Tarihi*, İstanbul 2008. (=Oruç Beğ)

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III cilt, III. basım, İstanbul 1983. (=Pakalın)
- Seyidoğlu, Bilge, *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*, Ankara 1975. (=Seyidoğlu 1975)
- Tietze Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı A-E*, c. I. Viyana 2002. (=Tietze 2002)
- Tietze, Andreas -György Hazai, *Ferec Ba 'de'ş-şidde*, Berlin 2006. (=Ferec)
- Tuğrul, Mehmet, *Malatya'dan Derlenmiş Masallar*, Ankara 1969. (=Tuğrul 1969)
- Ulunay, Refi Cevad, Köle, İstanbul 1941. (=R.C. Ulunay 1941)
- Yavuz, Kemal - Yekta Saraç, *Âşıkpaşazâde, Osmanoğullarının Tarihi, Tevârih-i âl-i Osmân*, İstanbul, 2007. (=Âşıkpaşazâde)
- Yavuz, Kemal, *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrı (Gülşen-name)*, Ankara 2007. (=Gülşehri)
- Yazıcızâde 'Alî, *Tevârih-i Âl-i Selçuk* Topkapı Sarayı, Revan Köşkü Kütüphanesi, no. 1391. (=Yazıcızade)
- Yılmaz Önder, Sevim, "Anadolu Ağızlarında Miktar İfadesi, *Journal of Turkish Studies*, sayı 28/II, Harvard 2004. (=Yılmaz-Önder)
- Yılmaz Önder, Sevim, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, II. Cilt, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, tercümesi, İstanbul 2009.